

Sahibata Oğulları Afyon Karahisar

– Mustafa ESER · 07 Kasım 2025

SÂHİB ATA OĞULLARI

Anadolu Selçuklu Veziri Sâhib Ata'nın (ö. 687/1288) oğulları ve torunları tarafından Afyonkarahisar ve çevresinde kurulan beylik (1275-1341).

Sâhib Ata, malları ve hazineleri iktâî olan Karahisar'da bulunduğundan torununu burada kurduğu vakfın mütevellisi yapmıştı. Ancak Şemseddin Mehmed ondan önce öldü. Afyonkarahisar'daki Kubbeli Cami'nin 731 (1330-31) tarihli kitâbesinde bânisinin Nusretüddeve Ahmed b. Muhammed olduğu belirtilmekte, yine aynı şehirdeki ulucaminin Muharrem 742 (Haziran-Temmuz 1341) tarihli kitâbesinde Nusretüddeve ve'd-dîn Ahmed'in adı kaydedilmektedir. Osman Turan Celaleddin Karatay Vakfı ve Vakfiyeleri isimli çalışmasındaki bir dipnottan Sahip Ata'nın Sivas'taki medresesi yanında, gelenlere günde üç tabak yemek, bir okka et ve bir okka ekmek verilen bir Darüz ziyafesinin bulunduğunu öğreniyoruz. (Selçuk veziri Fahreddin Ali, Sivas'taki medresesi yanında bulunan Darüz-ziyâfesine gelenlere günde üç tabak yemek, bir okka et, bir okka ekmek tayin ediyorlar.... CELÂLEDDİN KARATAY, VAKIFLARI VE VAKFİYELERİ Dr. OSMAN TURAN

AFYON-İSHAKLI (SAKLU) SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ

KERVANASARAYI

1249 Yılı, Selçuklu Anadolu'sunun "Ebu'l Hayrat"ı olarak bilinen Fahreddin Ali'nin -bugüne gelebilenler arasında- ilk eserini yaptırdığı tarihtir. Onun, Emir-i Dâd görevini üstlendiği yılda ve yüksek ihtimalle bu kutlu haberin nişanesi olarak yaptırdığı İshaklı Kervansarayı, Konya'dan İstanbul'a uzanan kervan yolunun Afyon-Akşehir arasındaki önemli bir noktasındaydı. Ömrünün son yıllarını da bu bölgede (Nadir Köyü) geçirecek olan Sâhib Ata, İshaklı Hanın dışında 1250'de matbah, hânkah, çeşme, mescit ve medrese'den müteşekkil Akşehir'deki külliyyenin, Ilgın'daki han ve hamamın, hâlâ bulunamamış büyük bir sarayın da banisidir. Sâhib Ata'nın ölümünden sonra ailenin bölgedeki gücü sürmüştü, bu etki bölgenin 20. yüzyıla kadar Karahisar-ı Sâhib eyaleti adıyla anılmasına sebep olmuştur. Afyon ve çevresinde tıpkı Sinop'taki Pervaneoğulları gibi merkeze bağlı vassal bir güç tesis eden Sâhib Ataoğulları, Selçuklunun artık tarih sahnesinden çekildiği yılların en güçlü ailelerinden biri olmuştur.

Onüçüncü yüzyılın ilk yarısının sonları Anadolu Selçukluları için sultanî gücün yavaş yavaş yerini güçlü vezir/beylere bıraktığı bir dönemin başlangıcıdır. Şemseddin İsfahanî, Pervane Muînüddin Süleyman, Sâhib Ata Fahreddin Ali, bu yeni dönemin simge isimleri olup kimi "tiran" olarak anılacak kadar siyasi erki tekeline alabilmiş kişiliklerdir.

Sâhib Ata'nın ilk eseri olan İshaklı Han'ın kitabesinde baninin siyasi unvanına ait bir ibare görülmez. Hanın ahır ve avlu taçkapılarında yer alan her iki kapısındaki kitabede, bani için "abd el-acz (aciz kul)" ifadesi yer alır. Emir-i Dâd (Adliye Bakanlığı) Sâhib Ata'nın ilk görevidir.

Kervansaray, bulunduğu kasabanın ismi ile "İshaklı Han/ Kervansarayı" anılır. Kervansaray, Anadolu Selçuklu döneminde Konya'yı Afyon'a, oradan da Kütahya ve Bursa yoluyla İstanbul'a bağlayan kervan yolu üzerinde yer alıyordu. Kervansarayın, hemen kuzeybatısında yakın tarihlere kadar ayakta olan hamamı bulunuyordu.

Fatih dönemi tahrir kayıtlarında, Sâhib Ata'nın Saklı'daki (İshaklı) hanının hakkında bilginin olmadığı bir mektepten bahsedilmektedir. Osmanlı dönemine ait evkaf kayıtlarından, Sâhib Ata'nın Akşehir'de hânkahı, türbesi, mescidi, çeşmesi, imaretten müteşekkil külliyesiyle birlikte, vezirin İshaklı'daki han ve mektebini de içine alan bir vakfın varlığını öğrenmekteyiz.

Fatih döneminde yani yaklaşık 200 yıl sonra faal olduğunu vakıf mütevellisinin de Sâhib Ata torunlarından Abdurrahman isminde bir şahıs olduğu biliniyor. (Abdurrahman'ın Fatih dönemi tahrir kayıtlarında, Sâhib Ata'nın Konya'daki Darü'l-Hadisi ve bitişiğindeki mescidinin, Larende Kapısındaki külliyesinin, Çeşme Kapısı'ndaki Darü'l-Huffâz ve mescitten oluşan külliyesinin, Akşehir'deki Sâhib Ata Medresesinin ortak vakfının mütevellisinin de aynı zamanda Konya'daki Sâhib Ata'nın torunlarından Abdurrahman'dır.)

Avlu ortasında bağımsız bir bina biçimli köşk mescit bulunan son Anadolu Selçuklu Kervansarayı İshaklı Sâhib Ata Kervansarayıdır.

Osmanlı dönemi kayıtlarında, Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin Eylül/Ekim 1249 yılında tamamlanan hanının, Akşehir'de 1250'de yaptırdığı külliyesiyle aynı vakıf içerisine alınmış ve hanın gelirleri de bu külliyyeye vakfedilmiştir.

İshaklı Kervansaray (1249) ve Akşehir'deki medrese (1250) Sâhib Ata'nın ilk iki eseri olup, taçkapılarının tasarım ve süslemesi birbirlerine çok benzer. Muhtemelen aynı elden çıkmış olmalıdır.

Kervansaray, daha sonraki yıllarda Afyon ve çevresine hâkim olacak Sâhib Ata ailesinin bu yöredeki ilk imar faaliyetidir. Dolayısıyla bina, XIV. yüzyıl başlarına kadar Afyon ve çevresinde sürececek olan Sâhib Ata Oğulları hükümrانlığının bölgedeki ilk yatırımdır. Erdoğan Merçil DİA Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/Türkiye, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ SELÇUK UNIVERSITY SAYI 11 - GÜZ KONYA 2019

AFYONKARAHİSAR

Şehre adını veren koyu renkli volkanik kayalardan oluşan ve üzerinde hisar bulunan dik yamaçlı tepenin eteğinde 1010 m. yükseklikte kurulmuştur. Eski adı Karahisarısâhib olup Karahisar ismi, şehrin ortasında yükselen kayalığın renginden ve üstünde bulunan hisardan gelir. Sâhib ise, Anadolu Selçuklularının son devirlerinde yaşayan ve Moğol istilâsı sırasında buraya sığınan Sâhib Ata Fahreddin Ali Bey'in adıyla ilgilidir.

Eski çağlarda meskûn bir yer olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Kale Bizanslılar zamanında müslüman Arap ve Türk akınlarına hedef olmuştur. Hatta Seyyid Battal Gazi'nin bu kale önlerinde şehid düştüğü rivayet edilir. Şehir yakınlarındaki Altıgöz Köprüsü'nün kitâbesi, bölgenin XIII. yüzyıl başlarında, muhtemelen 1210'dan önce Türkler'in eline geçtiğini göstermektedir. Bir müddet Sâhiboğulları'nın hâkimiyeti altında kalan şehir, 1341'den sonra akrabalık münasebetiyle Germiyanogulları'nın idaresine

geçti. II. Yâkub Bey zamanında ise Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı ülkesine katıldı. Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un askerlerince tahrip edilen şehir tekrar Yâkub Bey'in eline geçti ve 1428'e kadar onun idaresinde kaldı. Yâkub Bey'in 1428'de ölümü üzerine, vasiyeti gereğince kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girdi.

Afyonkarahisar Osmanlılar zamanında nüfus, fizikî yapı ve ekonomik yönden büyük gelişme gösterdi. Evliya Çelebi'ye göre, II. Selim zamanında tamir edilen kalenin içinde Selçuklular'dan kalma bir mescid harabesi bulunmaktaydı. 1898'de on dört medrese, bir idâdî, iki ilkokul, on üç sıbyan mektebi bulunuyordu.

Osmanlılar zamanında önemli bir kültür potansiyeline sahip olduğu anlaşılan şehirde birçok şair, ilim adamı, sanatçı ve hattat yetişmiştir. Ayrıca burada Selçuklu, Germiyan ve Osmanlı dönemlerinden kalma birçok tarihî eser mevcuttur. Ulucami (1273), Kubbeli Cami (1330), Arasta Mescidi (1355), Akmescid (1397), Kâbe Mescidi (1397), Gedik Ahmed Paşa Külliyesi (1472 [?]), Mısırî Camii (1493), İmaret Camii (1572), Çavuşbaşı Camii (1575), Yenicami (1711), Çiftehamam, Kasımpaşa Hamamı (1475) bunların en önemlileridir. Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biri olan Gedik Ahmed Paşa Külliyesi'nde medrese öğrencilerinden başka kırk kadar hizmetli bulunuyor, şehrin ticaret yolları üzerinde olması sebebiyle, imarete gelip geçene yemek dağıtılıyordu. Bunlardan başka çevre ilçelerde de bazı tarihî eserler vardır. Şehir yakınlarındaki Altıgöz Köprüsü, Kırkgöz Köprüsü, Sincan'da Sinan Paşa Camii (1516), Sultandağı'nda Çarşı Camii (1458), İshaklı (Sâhib Ata) Kervansarayı (1249), Şuhut'ta Kubbeli Mescid (1374), Ulucami veya Çarşı Camii (1415), Bolvadin'de Rüstem Paşa Camii (XVI. yüzyıl), İhsaniye kasabası yakınlarında Döğer Kervansarayı (XV. yüzyıl) ve Eğret Hanı (1278) bunlar arasında sayılabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1989 istatistiklerine göre Afyon il ve ilçe merkezlerinde 228, kasaba ve köylerinde ise 646 cami bulunmaktadır. FERİDUN EMECEN